

HALACHIC AND HASHKAFIC ISSUES IN CONTEMPORARY SOCIETY

SERIES 2: 7 - WOMEN AND TALMUD TORAH

PART 3 - CONTEMPORARY POSKIM

OU ISRAEL CENTER - WINTER 2021/22

- In Part 1 we saw many of the key foundations of this issue, including:
 - the centrality of Torah learning to the existence and continuation of the world.
 - the different mitzvot of learning and teaching Torah: (i) Ahavat Hashem; (ii) Yirat Shamayim; (iii) Veshinantam; (iv) Vehodatam; (v) Velimadtem.
- In Part 2 we looked at the exemption of women from the mitzva of Velimadtem - talmudic and deep analysis - but the explicit permission for them to voluntarily learn these topics if they wish. However, all the Rishonim rule like R. Eliezer that there is a significant concern (and possibly prohibition) of teaching women Talmud since they do not have the educational background to understand it properly and are likely to derive incorrect and damaging halachic conclusions. Teaching Tanach to women is also seen as inappropriate, although less damaging than teaching Talmud.
- We also examined the conspicuous exception of Bruriah and the impact that her personal story may have on the halachic psak.
- We saw that the Rambam, while apparently prohibiting¹ teaching Talmud to women, nevertheless acknowledges that women are intellectually capable of learning Talmud in depth.
- Finally, we looked at the analysis of the Acharonim who, even before the 20th Century, sought to limit in a number of ways any prohibition on teaching women Torah. The Taz ruled that teaching basic understanding of Tanach is permitted. The Prisha ruled that where a woman shows that she is able to learn, the concerns at teaching her Talmud are no longer as relevant. The Chida raised the case of Bruriah and also questioned why the halacha should be like R. Eliezer, against the normal rules of psak. He also concluded that when a woman has shown herself able to learn in depth, there is no halachic concern in teaching her.
- In this final part we will be² see how some of the poskim of the modern era have addressed the question of women learning Torah, particularly Torah Sheb'al Peh - Gemara etc.²

A] WOMEN AND TALMUD TORAH - THE 20TH CENTURY SHIFT

1. ומעולם לא נהגנו ללמדן מתוך הספר ולא שמענו המנהג, אלא הדינים הידועים מלמדת כל אשה לבתה וכלתה. וזה מקרוב שנדפסו דיני נשים בלשון לע"ז וביכולתן לקרות מהם. ונשים שלנו זריות דבכל דבר ספק שואלות ואינן מעמידות על דעתן אפילו בדבר קטן שבקטנות:

ערוך השולחן יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף יט

In the 19C most women were not taught Torah and were often illiterate. The Aruch Hashulchan (late 19C) states that the custom was that women would never be taught from a book, but would learn from their mothers and could read summaries of halacha in the vernacular.

2. המלמד את בתו תורה ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו, שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת אבותיו היתה חזקה מאוד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שהלכו אבותיו וכמאמר הפסוק "שאל אביך ויגדך", בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגת אבותינו הישרים. אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות נתרופפת מאד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון עמים בודאי מצוה רבה ללמדן חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל, כגון מסכתא אבות וספר מנורת המאור וכדומה, כדי שיתאמת אצלן ענין אמונתנו הקדושה. דאל"ה עלול שיסורו מדרך ד' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו

חפץ חיים - ליקוטי הל' סוטה כא.

In contrast, the Chafetz Chaim (19/20C) makes the point that, by his time, women were exposed to secular education and must therefore be exposed to proper Torah education - hence his backing for the early Beit Ya'akov movement³.

1. We discussed the possible meanings of the somewhat unusual phrase 'tzivu chachamim'

2. See <https://www.deracheha.org/learning-torah/> for more sources.

3. Much research has been carried out on the early history of the Beit Ya'akov movement. Sarah Schenirer received the support of the Belzer Rebbe before setting up the first school in 1917. In 1923 the Beis Yaakov school system was formally adopted by the Agudat Yisrael at its First World Congress in Vienna. By the end of the 1930s there were around 250

His proposed syllabus for women's education includes Chumash and Nach, and the mussar/hashkafic statements of Chazal and later mefarshim so that they would develop a strong emuna and connection to Torah and mitzvot.

3. אין בכוחם של לימודי חול לכבות את להט הנשמה היהודית, אשר רק לימוד התורה מסוגל להשביעה. לימודי החול הם לנשמה כזהב לגוף. כלום יכול הזהב להשביע את רעבון הגוף? לעולם לא! נפש יהודית לא תשבע מלימודי חול. רק לימודי קודש ישביעו את רעבונה, כי רק בוראה יכול לדעת במה היא ניזונה. אני מסופקת מאד אם איזושהי סטודנטית מאושרת לפעמים במידה כזאת, כפי שאני מאושרת בשעה שאני קוראת בספרי הקודש שלנו.

שרה שנירר - אם בישראל, תל אביב: נצח, תשס"ו, עמ' 39-40

Sarah Schenirer held very firmly that the Jewish soul of educated women in her times would NOT be satisfied with advanced secular learning alone.

4. כל מי שנגעה יראת ד' בלבבו המצוה ליתן את בתו ללמוד בבית זה. וכל החששות והפקפוקים מאיסור ללמד את בתו תורה אין שום מיחוש לזה בימינו אלה.

רב ישראל מאיר הכהן, אגרת, כ"ג שבט תרצ"ג (1933)

The Chafetz Chaim later ruled in support of the Beit Yaakov movement and instructed that people sending their daughters to those schools should not be concerned at the possible prohibition of teaching Torah to women.

5. אבל לא כימים הראשונים הימים האחרונים. בימים הראשונים התנהגו בתי ישראל ע"פ השלחן ערוך, ואפשר היה ללמוד בהם את כל התורה מהנסיין, וממילא לא היה צורך ללמד את בנות ישראל תורה מן הספר. אבל עתה בעוה"ר א"א כבר ללמוד את התורה בבתי ישראל וכל מי שאינו מלמד את בתו דעת ה' ותוכן יהודי מקורי, שימשו כתריס בפני השפעת הרחוב, הרי הוא מלמדה ממילא את אותה התפלות הממלאה עתה את חיי הרחוב

שו"ת מזנאים למשפט - ס' מ"ב

In a spectacular reversal of the original statement of R. Eliezer, R. Zalman Sorotskin ruled that, due to the pervasive influence of the secular world and its values, anyone who did NOT teach his daughter Torah, effectively was teaching her tiflut!

B] WOMEN AND TALMUD TORAH - CONTEMPORARY POSKIM

B1] R. MOSHE FEINSTEIN

6. לימוד משניות לבנות בע"ה מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר אליהו שווי שליט"א הר"מ בפילאדלפיה שלו'. הנה בדבר שנמצאו בתי ספר לילדות ולנערות שנקראו בשם בית יעקב וכדומה שרוצים ההנהלה והמורים ללמוד עמהן משניות. הנה הרמב"ם פ"א מהלכות ת"ת הי"ג פסק כר"א בסוטה (ב). שאין ללמד לבנות תורה. אך הוא מחלק שכאילו מלמדה תפלות הוא בתורה שבע"פ ובתורה שכתב אינו כמלמד תפלות, אך שלכתחלה גם זה אין ללמד. עכ"פ משניות שהוא תורה שבע"פ צוו חכמים שלא ילמדום והוא כאילו למדום תפלות. ולכן צריך למונעם מזה ורק פרקי אבות משום שהוא עניני מוסר והנהגות טובות יש ללמדם בהסבר לעוררן לאהבת תורה ולמדות טובות. אבל לא שאר המסכתות.....

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן פז

Rav Moshe Feinstein (in a 1976 teshuva) ruled that women should not be taught Mishnayot other than Pirkei Avot since this went against the halachic concerns of teaching women Torah Sheb'al Pe. He supports the position of the Chafetz Chaim - that the goal of teaching women is to strengthen their love for Torah.

schools in the Polish network alone, with over 40,000 pupils. See *Sarah Schenirer and the Bais Yaakov Movement: A Revolution in the Name of Tradition*, Naomi Seidman (Littman Library, 2019). Read reviews of that book at

<https://traditiononline.org/book-review-sarah-schenirer-and-the-bais-yaakov-movement-a-revolution-in-the-name-of-tradition/>,

<https://jewishweek.timesofisrael.com/book-review-sarah-schenirer-and-the-bais-yaakov-movement-a-revolution-in-the-name-of-tradition/> and

<https://jewishaction.com/books/reviews/review-of-sarah-schenirer-and-the-bais-yaakov-movement-a-revolution-in-the-name-of-tradition/>. In that review Devorah Goldman writes: "The trends that led to this state arguably began in 1869 when the Compulsory Education Act was passed by the Habsburg Empire, requiring all children between the ages of six and fourteen to attend public school or pay a fine. While Orthodox parents frequently paid fines in order to send their sons to cheder, girls were often sent to public schools—and since space in the public schools was limited, having their girls attend also allowed some parents to avoid paying the fine entirely. This led to major cultural divergences between Orthodox boys and girls and, consequently, difficult marriages. It also left young, devout women like Schenirer with few peers they could relate to. In November 1917, shortly after establishing Bais Yaakov, she remarked that 'one more thing gives me joy: I'm not alone.'" See also <https://jwa.org/encyclopedia/article/bais-yaakov-schools>

To download more source sheets and audio shiurim visit www.rabbimanning.com

B2] R. SHNEUR KOTLER

7.

29. שאלה: נשים שרוצים ללמוד גמרא; האם מותר או אסור ללמד אותם היום? וגם האם צריך למחות ביד האלה שעושים זה, לא לעשות?

תשובה: שמעתי מהגר"ש קטלר, שמדינא אין איסור בזה היום, אבל אין לעשות, כי זה שטות (שאינן כזה תועלת להם כלל) וצריך רק ללמוד מה שהם צריכין כמו הלכות, חומש וכדומה (ואפי' האנשים, כל הטעם שלומדין גמרא ולא שאר דברים שצריכין יותר לדעת, כמו הלכה למעשה, הוא שיש חיוב של ח"ת, משא"כ נשים שאין להם חיוב זה, אין ללמוד זה כלל) וצריך למחות ביש מי שעושה זה. ובשם הגרי"ק שמעתי, שהסכים לזה ג"כ שאין איסור מדינא, אבל אין לעשות כן. (רק, אם הברירה הוא לילך ללמוד דברי חול וכדו' אז טוב יותר ללמוד גמרא). חכם א' שמע מהגרמ"פ, שבדאי אין לעשות זה כלל, כיון שכל טעם שעושים זה היום, הוא רק כפי דרך הגוים שהנשים רוצים להיות שוה (Women's lib) וממילא זה ענין של לילך בחוקותיהם, (ואפי' שהיא מכוונת ממש לשם שמים לחזק היהדות שלה, אבל מה שבא מזה הוא קלקול בהשקפת התורה, שנראה שהוא כעין (Women's lib)).

ספר דברי חכמים - השקפה ודעת תורה עמ' רעח

R. Shneur Kotler of Lakewood was understood to rule that there is no actual prohibition to teach Gemara to women, although he considered it to be inappropriate. The Steipler is quoted as taking the same position, although he ruled that, if the other option were to teach women secular studies, Gemara would be far preferable! R. Moshe Feinstein's positions is explained in the context of his concern for following anti-Torah liberal agendas.

B3] R. YA'AKOV KANIEVSKY AND THE CHAZON ISH

8.

ארחות רבנו ח"א

מן הגרי"י קניבסקי זצלה"ה

קצג

תורה עם אשתו ובתו

כ. תמו חשי"ח שאלתי את מו"ר אם בעל מותר ללמד את אשתו המורה משניות תורה שבצ"פ לצורך בחינות ממשלתיות והשיב לי כתוב רק המלמד את בתו כאילו מלמדה תפלות, אבל לאשתו לא היו תפלות, ובמיוחד לצורך פרנסה מותר לכתחילה, וכן לענין בתו אמר מו"ר אם לא ילמדוהו תורה בזמניו היו תפלות ספי כי תקרא ספרים חיצוניים שבזמניו לראבוננו הדבר פרוץ, לכן מוטב להעסיקה בקריאת ספרי קודש וללמדה הדבר. (א"ה, מו"ר נתכונן מסתמא לדברי מרן הח"ח זצוק"ל בלקוטי הלכות סוטה פ"ג שמצוה רבה ללמד תנ"ך ומוטרי חז"ל וכי, ע"ש)

ובשנים שאח"כ שוב אמר לי מו"ר שבנוגע ללמד בנות משניות וכדומה (אבל לא גמרא) שאין איסור היום בזמננו ואדרבה מצוה ללמד כדי שלא ילעיטו עצמן בדברי כפירה וכדומה שהרחוב מלא מהם.

פעם שאל הגר"ח"ק שליט"א את מרן החזו"א זצוק"ל היות ואחותו בקשה ממנו שילמד עמה איוו סוגיא בגמ' אם מותר וענה מרן רק באקראי מותר.

ארחות רבינו ח"א, הרב יעקב קניבסקי

R. Ya'akov Kanievsky - the Steipler Gaon - was asked in 1958 if a husband could learn mishnayot with his wife who was a teacher taken professional exams. He responded that the halachic concern was teaching a daughter Torah, and not learning with one's wife.

He also took the view that, in today's world, NOT teaching a woman Torah leads to far greater tiftut. In later years he also permitted and supported teaching women Mishnayot, although not Gemara. R. Chaim Kanievsky's sister once asked him to learn a sugya in Gemara with her. He asked the Chazon Ish if this was permitted and the answer was 'be'akrai' - as a temporary measure.

B4] R. ELIEZER WALDENBERG

9. (ג) אלא דמדברי הט"ז והגר"א באו"ח סי' מ"ז משמע לכאורה דקסברי דתורה שבע"פ אסורות לנשים ללמוד גם לעצמן, דעל הנפסק בשו"ע שם (סי' מ"ז) בסעי' י"ד דנשים מברכות ברכת התורה כותב הט"ז בסק"י דאע"פ שאין חייבים בלימוד, ולא עוד אלא כל המלמד בתו תורה כאלו למדה תיפלות היינו תורה שבע"פ אבל לא שבכתב וכו' ע"ש. וכן מבאר הגר"א בס"ק י"ח דאף דקיי"ל כאלו מלמדה תיפלות דווקא בתורה שבע"פ כמ"ש בי"ד סי' רמ"ז סעי' ו' עיין שם. ואי נימא דלעצמן מותר להן ללמוד תורה שבע"פ, ועוד יש להן שכר ע"ז כמי שאינו מצווה ועושה, מדוע לא יוכלו לברך ברכת התורה גם משום תורה שבע"פ שלומדות לעצמן. ותיקשי איפוא עליהם ממשמעות דברי הרמב"ם הטור ויו"ד הנ"ל דמשמע דאם לומדות לעצמן יש להם אפילו שכר על כך.

אולם לאחר העיון נראה דאין ראייה מדבריהם של הט"ז והגר"א לאיסורא, משום דהנה עדיין תקשי לתירוצם דהא גם תורה שבכתב אסור מיהת ללמדם לכתחילה כמפורש ברמב"ם ושו"ע שם. ואיך יברכו ברכת התורה על דבר שיש בו איסור לכתחילה?! [אם לא שנבוא לחלק ולומר דבתורה שבע"פ שהוא כאילו מלמדה תיפלות אסור על כן גם לעצמה, ומשא"כ בתורה שבכתב שהוא אסור רק לכתחילה אבל אינו כמלמדה תיפלות. והאיסור לכתחילה הוא רק משום גזירה אטו תורה שבע"פ וכדמבאר בספר מעשה רוקח על הרמב"ם. לכן על האב ועל אחרים גזרו בזה ולא על עצמה. אבל הוא דחוק. וגם הרי המשמעות הפשוטה של הרמב"ם והטור והשו"ע ביו"ד שם היא **שיש לה שכר גם כשלומדת לעצמה תורה שבע"פ** וכנ"ל].

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן ג

R. Eliezer Waldenberg addresses head-on the question of whether there is any prohibition on the women to learn, or only on the teacher. His conclusion is that there is no prohibition restricting women from learning Torah.

- The Tzitz Eliezer brings two additional lesser known sources from Chazal that could potentially impact on the analysis:

10. תני זבין וזבות נדות וילדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות והגדות ובעל קרי אסור בכולן.

תלמוד ירושלמי ברכות פ"ג ה"ד

In a discussion of the Rabbinic prohibition preventing a ba'al kerit⁴ from learning Torah, Chazal rule that people with other types of tumah are NOT included in the prohibition. These include women⁵ who are niddot, zavot and yoladot who are expressly permitted to learn Chumash, Mishna, Midrash, Halachot and Aggadot.

11. המודר הנאה מחבירו לא ילמדנו מקרא אבל מלמד הוא את בניו ואת בנותיו מקרא

משנה מסכת נדרים פרק ז משנה ב - ג

The Mishna rules that if someone makes a vow not to get any benefit from another person they may not teach him Tanach but they may teach Tanach to his sons and daughters⁶.

B5] R. SHMUEL HALEVI WOSNER

12. ד' תמוז תשד"מ.... בענין גדר למוד תורה לנשים

דעדיין אין לנו היתר ללמוד עם הבנות תנ"ך עם המפרשים העמוקים כמו הרמב"ן וא"ע וכדומה. וגם פרש"י עה"ת הלא מלא וגדוש דרשות חז"ל תורה שבע"פ. שחז"ל רחקו אותם מזה אלא פשוטן של הענינים עם מוסרי חז"ל ודרשתם ומדרשים שהם נוגעים ליראת שמים מוסר צניעות או הלכות פסוקות להם. וידעתי שרוב בתי ספר לבנות בדורינו אין עומדים בזה ומפריזים על המידה ונגד ההלכה כי התורה היא נצחית ואם אמרו כמלמדם תפלות כ"ה בכל הדורות! וגם אם מתירים זה משום 'עת לעשות ה' הפרו תורתך', כי לולא זה היו הבנות עוסקות בגרוע ממנו, מכ"מ מאן מפיס? וגם מי עמד במנין על זה? ודבר פשוט שהריעותא של כאלו מלמדם תפלות תצמח בין מוקדם בין מאוחר, וד"ת וגזירתם לא ישתנה לעולם! ...

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קנ

Rav Shmuel Wosner (in a 1984 teshuva) prohibits the teaching of Chumash and mefarshim to women. He understands that the rulings of Chazal on this issue, as with other issues, are NOT subject to subjective revision in accordance with modern times. If it was tiftut then it will remain so now! He permits the teaching of Chumash without detailed mefarshim, midrashim and mussar which will increase yirat Shamayim. But Rashi, Ramban, Ibn Ezra etc on the Torah are effectively Torah Sheb'al Pe and are prohibited to teach to women. In this psak, he opposes the Beis Yaakov system.

4. A ba'al kerit is a man (or woman - see Rambam Hilchot Tefilla 4:5) who has experienced a seminal emission. The Rabbis at the time of Ezra initially imposed a restriction on men davening and learning while in a stated of tumat kerit in order to limit their sexual activity. Unfortunately, it did not work and the men simply stopped davening and learning! The decree was lifted (according to some Rishonim entirely and according to others in relation to learning) but there remains today a custom (especially among Chassidim) for men to visit the mikve in this situation.

5. R. Waldenberg notes that the Bavli quotes a similar ruling but omits reference to the women!

6. Again, issues of girsa are relevant since some texts of the Mishna omit the reference to daughters.

B6] R. YOSEF BER SOLOVEITCHIK

13. Not only is the teaching of Torah she-be-al-peh to girls permissible but it is nowadays an absolute imperative. This policy of discrimination between the sexes as to the subject matter and method of instruction which is still advocated by certain groups within our Orthodox community has contributed greatly to the deterioration and downfall of traditional Judaism. Boys and girls alike should be introduced into the inner halls of Torah she-be-al-peh.

Rav Yosef Dov Soloveitchik, 'Talmud Study for Girls in Yeshiva Elementary and High Schools (b)', (1953). *Community, Covenant and Commitment*, ed. Nathaniel Helfgot, (Jersey City: Ktav, 2005), pp. 83.

14. הנשים לא יסכימו להתנהג לפי התורה אם הענין לא יהיה מובן להן ממקורו במקרא ובגמרא. יש בעיות מסובכות המופיעות בכל יום בעולם הטכני שלנו, ואם בנות לא ילמדו יסודות התורה מן החומש ומן הגמרא עם פירושי הראשונים, אז ח'ו תפסיק היהדות האמיתית שלנו.

רב יוסף דב סולובייצ'יק, ציטוט מתוך הרב מאיר מאזעסאן, 'חינוך הבנות', הדרים 66-67 (אלול 5758) עמ' 65-66

R. Soloveitchik understands that women must have a sufficiently sophisticated understanding of Torah to apply it authentically to the modern world. In his view this must include not only Chumash but also Gemara and Rishonim.

15.

For Rabbi Soloveitchik, women and men were of equal significance in what he termed a "covenantal community." Because of this, women and men both had to be educated in the most disciplined and rigorous manner possible. Whether an ideal or not, coeducation was necessary to achieve equal education for boys and girls. Ideological necessity dictated the innovative format. This interpretation is most relevant in the discussion of the second innovation in the school, women studying Talmud.

Just as a debate arose about Rabbi Soloveitchik's attitude toward coeducation, a controversy has emerged among his family members, students, and disciples regarding the philosophic/*halakhic* motivation that precipitated the innovation of teaching of Talmud to women. At the Maimonides School, boys and girls study Talmud in the same classroom for six years, starting at age twelve and through graduation. During the first decades of the school, Talmud classes for the seventh and eighth grades were held once a day, and in the high school, six or seven times a week. In later decades, this number was increased to ten times a week. In the older grades, boys and girls studied together in "*chevruta*" to prepare for their classes.

No one could deny that Rabbi Soloveitchik firmly held the position that women should study Talmud. In traditional society, women were completely excluded from this discipline following the talmudic opinion, recorded in Tractate *Sotah* prohibiting a man to teach his daughter Torah. While differences of opinion throughout the generations allowed for women to study basic tenets of Jewish tradition, Maimonides' ruling⁴⁸ that it is preferable for one not to teach women Torah remained the traditional standard throughout the centuries. Even in Hirsch's schools, where girls were educated, it was considered inappropriate for them to engage in Talmud study. Almost every American Orthodox rabbinic authority of the twentieth century stood opposed to women participating in Talmud study and no organized Talmud classes existed anywhere for women until the 1930s. Rabbi Soloveitchik's school was, indeed, revolutionary in this area.

The possibility exists that Rabbi Soloveitchik's wife, Dr. Tonya Soloveitchik, might have suggested the idea for the Talmud study for girls at Maimonides. Documentary evidence suggests that she was keenly aware of the centrality of Talmud study within the traditional Orthodox curriculum and that she considered this discipline basic to a comprehensive Jewish education. Her Ph.D. dissertation is peppered with talmudic citations, though she was not a student of the Talmud.⁴⁹ Even if Dr. Soloveitchik was the catalyst behind the programmatic decisions related to the curriculum, the fact that an Orthodox leader of Rabbi Soloveitchik's status supported these decisions was absolutely unprecedented.

Various explanations have been advanced to justify Rabbi Soloveitchik's originality in this area. According to Rabbi Soloveitchik's grandson, Rabbi Mayer Twersky, the teaching of Talmud to women was not an innovation at all, but rather an expression of what might be called "Torah intuition."⁵⁰ According to his approach, the drive for women to study Talmud arose from a breakdown in the system of Jewish community.⁵¹ Only optional study, in Rabbi Twersky's view, was prohibited by the talmudic injunction. Since Torah study, particularly the study of the Oral tradition, is essential to provide a firm foundation for faith in the modern period, the talmudic prohibition was rendered inapplicable. By suggesting that Rabbi Soloveitchik's innovation was predicated on the interpretation of an earlier authority (the Chafetz Chayyim), Rabbi Twersky affirmed Rabbi Soloveitchik's status as a traditionalist.⁵² The strength of Rabbi Twersky's position is that it accounts for the nontraditional curriculum instituted at the school. The Talmud curriculum instituted by Rabbi Soloveitchik was composed exclusively of practical tractates such as *Shabbat*, *Chullin*, and *Pesachim*, a clear deviation from traditional Eastern European norms.⁵³ Rabbi Twersky explained that women were only permitted to study texts that were practiced.⁵⁴

Despite the fact that Rabbi Soloveitchik was a strong traditionalist, it remains difficult to accept that the Talmud classes offered to girls at the Maimonides School were not innovative. Rabbi Walter Wurzbarger, a student of Rabbi Soloveitchik's, argued that, in fact, Rabbi Soloveitchik was pioneering in his efforts to allow women to study Talmud, particularly the theoretical underpinnings of the *Halakhah*.⁵⁵

Rabbis Wurzbarger and Twersky disagreed as to the reason that Rabbi Soloveitchik instituted a Talmud curriculum for girls at Maimonides. According to Rabbi Wurzbarger, it was meant to ensure that girls acquire a thorough knowledge of *Halakhah* in order that they might be able to obtain a "genuinely Jewish perspective." The purpose of study was to develop a "real understanding of the *halakhic* process" and to transmit "theoretical underpinnings of the *Halakhah*" to women. Rabbi Wurzbarger believed that Talmud study would help women to confront modernity and the future, while Rabbi Twersky believed it would help conserve the past.

Rabbi Wurzbarger suggested that Rabbi Soloveitchik was a radical reformer. He hinted that Rabbi Soloveitchik reinterpreted the *Halakhah* to serve the needs of the hour. Rabbi Soloveitchik's uniqueness, according to Rabbi Wurzbarger, thus lay in his distinction from other nineteenth- and twentieth-century talmudic authorities.

I believe that Rabbi Wurzbarger accurately portrayed Rabbi Soloveitchik's convictions. Rabbi Soloveitchik subscribed to an unalterable belief that boys and girls should receive equal education. This stemmed from his desire to create an Orthodox community characterized by observance and intellectual awareness. Since the ultimate goal of the school was to develop a religious community of men and women committed to a *halakhic* lifestyle, and since Talmud study would help enhance each student's religious perspective, Talmud study for girls at the Maimonides School was instituted at the school. There was no need for Rabbi Soloveitchik to justify this innovation on *halakhic* grounds. Tractates were studied because of their connection to normative practice, for girls and for boys.

An American Orthodox Dreamer: Rabbi Joseph B. Soloveitchik, R. Seth Farber pp 81-83

16. One of the greatest tragedies in male education is the universal skewing of the system towards Gemara b'iyun. The typical Bais Yaakov curriculum is the ideal for the overwhelming majority of people. The immersion in Lomdus was never, ever meant by Hashem or Chazal for more than the creme de la creme, the shufra d'shufra. The tragic skewing is why girls who finish a Bais Yaakov HS are more often than not accomplished human beings and Orthodox Jews. Whereas boys who finish most yeshiva high schools have very imperfect middos and very imperfect knowledge of Judaism.

Rabbi Yosef Gavriel Bechhofer quoted in <http://haemtza.blogspot.com/2011/08/rav-and-teaching-gemarah-to-women.html>

To download more source sheets and audio shiurim visit www.rabbimanning.com

B7] R. MENACHEM SCHNEERSON - THE LUBAVITCHER REBBE

17. ... ומזה מובן גם בנוגע ללימוד תורה שבעל פה (נוסף על לימוד ההלכות הצריכות להן) - שכיוון שבלאו הכי לומדות הנשים והבנות לימודים שונים שעל ידם 'נכנס בהן ערמומית', הרי לא זו בלבד שמותר להן ללמוד תורה שבעל פה, אלא יתירה מזה, על פי טעם הלכה זו עצמה - צריך ללמדן תושבע'פ. לא רק לימוד הלכות פסוקות בלי טעמיהן אלא גם לימוד טעמי ההלכות, ועד לשקלא וטריא שבתורה. שמטבע האדם (איש או אשה) שחפץ ומתענג יותר בלימוד זה, שעל ידי זה תהיה אצלן התפתחות החושים והכשרונות ('ערמומית') ברוח תורתנו הקדושה ... שענין זה הוא מהחידושים לטובה שבדורות האחרונים. אע"פ שה(היתר, ויתירה מזה) ה(צורך בדורות האחרונים בלימוד תושבע'פ לנשים הוא מצד ירידת הדורות ... הרי התוצאה בפועל ממש (תהי' הסיבה איזו שתהי') - היא לטובה. שע"י זה נתוסף יותר בלימוד התורה. ויש לומר שהטעם שזכינו להוספה בלימוד התורה דנשים בדורות האחרונים דוקא ... כיון שבסוף זמן הגלות מודגשת יותר ההכנה לזמן הגאולה. ... כיון שלעתיד לבוא תתגלה המעלה (משלי יב:ד) דאֲשֶׁת־חַיִל עֹטֶרֶת בַּעֲלָהּ, (ירמיהו לא:כא) נִקְבָּה תִסְוֶבֶב נָבֵר. לכן החידוש וההוספה בלימוד התורה בדורות האחרונים הוא בהדגשה יתירה בנוגע לנשים.

ר' מנחם מ. שניאורסון, 'לימוד תורה לנשים', תורת מנחם התועדויות תש"ג, ח"ג עמ' 171 - שיחה לפרשת אמור

The Lubavitcher Rebbe supported advanced Talmud study for women who are now educated and desire higher level learning. He also clearly encourages teaching Talmud to these women. His argument has a number of elements: (i) women are highly educated now and the 'armumit' that Chazal were concerned about is already there; (ii) intellectual women will be far more satisfied with complex talmudic argument and will therefore get more enjoyment out of learning; (iii) teaching women Talmud will help them to develop their intellectual skills in Torah and in the spirit of Torah, not just in a secular mode; (iv) even though the circumstances leading to the current situation were not ideal, there will now be a net increase in Torah learning through greater involvement by women; (v) the connection of women to learning Torah which has until now been exclusively in the man's domain will fulfil a redemptive goal of geula which will roll back the curses of Adam and Chava - including that the woman will be subordinate to the man.

B8] R. MORDECHAI ELIYAHU

18. כבר כתבו האחרונים שבימינו מותר לאשה ללמוד תורה - הן תורה שבכתב והן תורה שבעל פה. וכן מותר לה ללמוד ספרי מוסר. ואף המורה רשאי ללמדה ובפרט אם צריכה להבחן על לימוד זה.

שו"ת מאמר מרדכי כרך א יורה דעה סימן יא

R. Mordechai Eliyahu rules that women are permitted to learn and teachers may teach them both Written and Oral Law.

B9] R. AHARON LICHTENSTEIN

19. If Torah is to be taught [to women] at all, and be taught it must, certainly in our contexts, then it needs to be taught seriously, to assure that indeed Torah is understood and absorbed with the seriousness and with the earnestness, with the exhilaration, with the excitement, the passion that is coming to it. But secondly, not only respect for Torah requires this of us, but respect for women as well. Respect for their abilities, their commitment, for their potential...

Rav Aharon Lichtenstein, 'Women, Talmud Study, and Avodat Hashem'⁷

20. There exists an obligation for a girl to study the halakhot of niddah and taharat ha-mishpahah, and also kashrut and Shabbat because these impinge on her daily life. What is intended is that we need to ensure, minimally, that the depth of intensity, knowledge, and sensitivity which are needed in order to assure commitment, even if we are not interested for the moment (if that be the case) in the knowledge per se, but instrumentally, as molding a woman in becoming an ovedet Hashem, a keli in serving the Ribbono Shel Olam, that certainly needs to be studied. And, of course, within the modern context, that applies to areas of Torah that are far, far remote from the level of practical implementation.

Rav Aharon Lichtenstein, 'Women, Talmud Study, and Avodat Hashem'

21. Many women seem to lack the motivation, a societal support is missing and, more importantly, there is lacking a desire to be unconditionally committed to such learning in the future... I am also not convinced that it is desirable to press women to study Talmud in such an intensive form. After all, Halacha does differentiate between men and women in this matter, and their respective life roles are also different. But when one speaks about the ability to study a page of Talmud, to understand it and enjoy it, I see no reason to deny these teachings to women. And it is even necessary to establish this as an integral part of the school curriculum, an actual shiur.

Rav Aharon Lichtenstein, 'Torah Study for Women', Ten Da'at III:3 (1989), pp. 7-8.

7. Transcription of an address at the opening dedication of Ma'ayanot Yeshiva High School for Girls, November 24, 1996. Published in The Lehrhaus, 30 October, 2017

B10] R. YEHUDA HENKIN

22.

ולפי זה הוא הדין נקט הרמב"ם לשון צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה כי הוא על דרך ההכללה וכמו שכתב שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד וגם הרמב"ם מודה שאינו איסור גמור והכל לפי הענין, וזהו שכפל לא ילמד אדם בתו וכו' אמרו חכמים וכו' עכ"ל לאמר שהאיסור תלוי בטעם ובמקום דליכא לטעם ליכא לאיסור. ושוב ניהא הא שנמצאו נשים חכמניות ואפילו נמצאו ת"ח שלמדו תושבע"פ לבנותיהם, כיון שלא נאסר אלא ברוב בנות.

ותחילה נראה ברמב"ם שהאיסור הוא ללמדה תורה אבל אם למדה מעצמה אין בה איסור, דומיא דעבד שאסור ללמדו תורה אבל מותר לו ללמוד בעצמו כמו שאמרו בירושלמי מסכת כתובות פרק ב' הלכה י', ומכאן לע"ד שמותר לאשה ללמד לזולתה או לנשים ללמוד בחברותא וכן מותר לה להקשיב ללמודי הגברים ואינם צריכים להרחיקה וכמו שמוכח בירושלמי מסכת סוכה פרק ב' הלכה א' מטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה יושב תחת המטה בסוכה כדי לשמוע דברי חכמים ולא מיחו בו.

ש"ת בני בניס ח' ג סימן יב

R. Henkin rules that the halachic issues never related to women learning or teaching each other. With regards to men teaching women, he understands that the concerns were always contextual and apply differently in today's world. Since 'rov nashim' today are no longer illiterate and will NOT turn Torah they learn into tiftut, they are not included in the halachic concern.

B11] R. MORDECHAI WILLIG

23. This phenomenon may lead to a schism within Orthodoxy. In a very recent article (Ha'aretz July 27, 2015)... Israeli Orthodox scholars indicate that the beliefs of liberals are really Conservative but they publicly cling to Orthodoxy because of its identity ("lifestyle, ideology, value system, social ties") and its association with authenticity. However, the "blurring of boundaries between Conservative and Modern Orthodox Judaism" undermines the very authenticity of self-defined Modern Orthodoxy. Chazal discouraged Torah being taught to women, especially Talmud (Shulchan Aruch Yoreh Deah 246:6). The gedolim of the twentieth century (e.g. Chofetz Chaim in Likutei Halachos, Sotah 21b) understood that directive of Chazal to not be a definitive ban on women's learning Torah but rather guidance on what approach to women's chinuch would best encourage their adherence to the mesorah. Those gedolim, guided by their yiras Shomayim as well as an absolute mastery of kol haTorah kulah, understood that in light of the weakened state of the mesorah from one generation to another in the twentieth century (ibid), talmud Torah for women was a necessity to, "implant pure faith in their hearts" (Rav Zalman Sorotzkin in Moznayim L'mishpat siman 42, etc.), and as such was entirely consistent with Chazal's mandate to provide the most productive chinuch for women.

However, in the words of a "pioneer of the religious feminist wave" cited in the aforementioned article, "What is happening today is a direct continuation of the beginning of Talmud studies for religious women in the 1980's." This candid admission must, for the genuinely Orthodox, call into question the wisdom of these studies. Although there are ample reliable sources that encourage individual women who have proper yiras Shomayim and whose motives are consistent with our mesorah to further their Torah study[1], the inclusion of Talmud in curricula for all women in Modern Orthodox schools needs to be reevaluated. While the gedolim of the twentieth century saw Torah study to be a way to keep women close to our mesorah, an egalitarian attitude has colored some women's study of Talmud and led them to embrace and advocate egalitarian ideas and practices which are unacceptable to those very gedolim.

R. Mordechai Willig, Trampled Laws - http://www.torahweb.org/torah/2015/parsha/rwil_ekev.html

It is important to note that most of the poskim who permit or even encourage teaching women Torah, including Gemara, base their approach on two different arguments:

- that women must be taught Torah to the extent necessary to increase their commitment to Torah and mitzvot and to prevent them from assimilating. To some degree this teaching is bedieved, but necessary.
- that the rationale of the Rambam to prohibit/discourage teaching women no longer applies in our generation⁸ and women should be taught Torah to the highest level that will be effective.

8. See also Torah Temima (Europe 20C) on Devarim 11:48 note 48 in the Appendix below.

APPENDIX - THE TORAH TEMIMA ON WOMEN'S LEARNING

- 1 24. ויסוד כל הדברים האלה הוא עפ"י יסוד טבעי אחד שצרכות הנשים דעתן קלות. וכמ"ס צסוף מנחות (ק:) שהצנות אין דעתן מתיישבת עליהן. ולכן אין זיכולתן להעמיק חקר דעת תקיפה ולבא עד עומק כוונת התורה, ואפשר שתעבור דעתה על דעת התורה וממילא גם תעשה מדחה.
- ולהבין ביותר דברי רש"י ורמב"ם שהבאנו, נבאר מה שכתבו במקום אחר לכיוון ולהשוות המאמר 'נשים דעתן קלות' עם המאמר 5 זנדה (מה): 'צינה יתירה נתן הקדוש ברוך הוא באשה יותר מצאיש', אשר לכאורה סותרים המאמרים זל"ז. כי האחד מורה על קלות כשרון דעתה והשני על יתרון כשרונה. אך באמת הצאור פשוט. כי כשרונות דעת וצינה שונים הן. הדעת יונה על המושכלות הראשונות שפופס מוח כל איש תיכף לשמיעה, והצינה היא הרעיון הבא לאחר התפיסה העיונית בישוב עמוק וזמן מרובה. ובכח רעיון כזה להבין דבר מתוך דבר ולהמליא חריצות ושכל דק. ולכן אף על פי שהנשים יש להן כח צינה יתירה, אבל דעתן בתפיסת דבר במושכל ראשון קלה היא בלא יסוד נאמן. ולזה הסכימו בעלי הגיון.
- 10 ובתבו עוד חוקרי הנפש, דמי שיש לו לב חרוץ ושכל חד הבוא לריך יותר להבאר שלא להתרחק מנקודת האמת, יען כי אחרי שכה הצינה היינו כח החריצות גדול ממדת השכל הפשוט אפשר לו להעמיק חקר ולצנות צנינים על יסוד רעוע וחלוש. וזה מורגש בחוש. וזו היא כונת המאמר באצות אס אין דעת אין צינה, כלומר אס אין דעת חזקה אז גם הצינה שבו אינה נאמנית ויסודית, וכמבואר.
- אמור מעתה, דאחרי שגשים דעתן קלות, היינו שהמושכלות הראשונות שלהן אינן ציסוד נכון ונאמן לכן אפשר להן ע"פ כח הצינה 15 היתירה שלהן, היינו כח החריצות ושכל הדק, להרחיב דעות נפסדות וכוצות, וממילא לעולם לא יכונו דעתן. ומעתה יתבאר צטוב דברי רש"י ורמב"ם. ורק לענין זה הוי מעלת הצינה מעלה להן, שכה צינתן מתפתח קודם צזמן לצינת הגברים אך אמנם גם ע"פ מעלה זו יתבאר הענין מה שדעתן קלות דכמו בכל הגידולים ופירות ולמחים שכל מה שיתבשרו צמוקדם הזמן הם קלים ונוחים להתקלקל מהר מאשר אלה שיתבשרו באחור הזמן. ולכן עלולה האשה שצכרה צינתה קודם שתבאר דעתה קלה, ואין להאריך עוד.
- 20 ויש מן החכמים שהפליגו הרבה באיסור למוד תורה לנשים ואמרו (סוטה כה): 'כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות'. וכן אמרו (ירושלמי סוטה פ"ג ה"ד) 'ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים'. והרמב"ם פ"א הי"ג מת"ת כתב דאיסור זה הוא רק בתורה שצע"פ ולא בתורה שצכתצ, והאחרונים ערחו למלוא מקור לדבריו. ויתכן שכתב כן ע"פ הטעם המבואר בגמרא מפני ערמומית וכו' וכמו שבארנו למעלה. וזה שייך רק בתורה שצע"פ שאפשר לנטות הדעת ללדיים שונים צטעמים וסצרות שונות, משא"כ בתורה שצכתצ.
- 25 והנה ראינו להעתיק כאן צסוף הענין מספר עתיק יומין יקר המליאות הנקרא מעין גנים [שו"ת], ומחצרו רבי שמואל צ"ר אלחנן יעקב הרקוולט⁹ (ווינייאה שי"ג - 1553). מה שכתב אל אשה חכמה אחת צנדון היתר ת"ת לנשים, וז"ל צהמשך הדברים: 'ומאמר חכמינו כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות אולי נאמר כשהבא מלמדה צקטנותה שגם צמעלליה תנכר אס זך ואס ישר פעלה. דודאי כי האי גונה איכא למיחש שרוב הנשים דעתן קלות מצלות זמןן צדברי הבאי וכרוצן כן חטאו מקולר רות. אמנם הנשים אשר נדצ לצן אותנה לקרצה אל המלאכה מלאכת ה' מלד צחירתן צטוב צמה שהוא טוב, הן הנה תעלינה צבה ה' 30 תשכונה צמקום קדשו. כי נשי מופת הנה! ועל חכמי דורן לאדרן להדרן לצדק ידיהן לאמן זרועותיהן וכו'. עשי והלחיחי ומן השמים יסייעוך' עכ"ל. ולא נודע לנו מי הוא המחבר הנכבד הזה שעמד לחדש דין מחודש זה צסצרא צעלמא. וצתוי"ט סוף מס' תמיד מציאו ומתארכו צסם מדקדק ומחצר ס' ערוגת הצושם על דקדוק לה"ק.

תורה תמימה הערות דברים פרק יא הערה מח